

SOCIALNI OBZORNIK

PRAVNI POGLEDI NA ZASEDANJE TOVARN MED STAVKO

Mineva leto dni, kar je tekstilno delavstvo v Sloveniji zaključilo prvo večje mezdno gibanje. Lanske septembrske stavke v tekstilni industriji Slovenije pomenijo ognjeni krst za delavstvo te industrije, ki ga tvori po večini naše obubožano podeželsko kmetско prebivalstvo, kateremu zemlja ne daje več toliko, da bi ga preživljala, in je zato primorano hoditi v tovarno po zaslužek — za vsako ceno. Deset let je tekstilna industrija neomejeno izkoriščala ta nezavedni kmečki proletariat in je iztisnila iz njega brez težav milijonske dobičke. Mezde ponekod — tudi v Sloveniji! — niso dosegale 10 Din na dan, higienske razmere v tovarnah so bile neznosne, pritisk nadzornega osebja — po večini inozemcev — na delavstvo je bil naravnost strahovit.

Vse to je pospešilo zavest skupnosti pri tej najbolj izkoriščani delavski plasti do take mere, da je z lanskim svojim prvim organiziranim nastopom stopila na čelo stavkovnim gibanjem zadnjih let v Sloveniji tako po obsežnosti izvedene stavke — zajela je skoro vse tekstilne tovarne v Sloveniji —, kakor tudi po načinu stavkanja — zasedanju tovarn.

Po tej drugi značilnosti svojega lanskega stavkovnega gibanja je slovensko tekstilno delavstvo — čeprav do tedaj najmanj zavedno in organizirano — pri nas prvo seglo po sredstvu, ki ga je nekaj mesecev prej preizkusilo francosko delavstvo ob vsej podpori svoje delavske vlade; in slovensko delavstvo se ga ni posluževalo z nič manjšo spretnostjo, razumom in treznostjo kakor francoski tovariši.

Tako je tekstilno delavstvo s svojim načinom stavkanja pred letom dni spravilo malo Slovenijo v nekako isto razpoloženje in v iste socialne krče, kakor jih je skoro istočasno prestala velika francoska republika, in je postavilo naše odločujoče činitelje pred iste probleme, kakor jih je malo prej rešila francoska oblast. S ponosom moremo ugotoviti, da je slovensko tekstilno delavstvo v vsem, zlasti pa s svojim treznim nastopom sledilo francoskemu vzoru. — — —

Stavka z zasedanjem tovarn — »la grève sur le tas« — tudi pri nas ni povsem novo sredstvo delavstva za doseganje boljših delovnih pogojev. Zgodilo se je že večkrat, da so trboveljski rudarji ostali po več dni v rovih, dokler ni bilo ugodeno njihovim minimalnim zahtevam. Vendar je bilo pri teh stavkah trboveljskih rudarjev težišče na njihovem gladovanju — in zato so te stavke dobile pečat gladovnih stavk. V lanski stavki tekstilnega delavstva pa leži vse težišče celotnega pokreta ravno za zasedanju tovarn.

Ta način stavkanja je pri posedujočih krogih — kakor vedno vsak nov korak in vsaka nova zahteva delavstva — zbudil burjo ogorčenja in nezadovoljstva zlasti tudi zaradi vedenja oblasti, ki so nekaj tednov zasedanje tovarn mirno trpele. Industrijalci so zagnali krik, češ da oblast mirno gleda, kako delavstvo tepta osnovo današnje družbe, njihovo sveto lastninsko pravico: delavstvo zaseda njihove tovarne, jih ovira pri svobodnem udejstvovanju, oblast se pa ne zgane, da bi jih zaščitila pred tem nasiljem.

Značilno za gledanje na ta novi način stavkanja je ravno to, da vsi prizadeti polagajo vso važnost na eno samo okoliščino ter izvira vse njihovo ogorčenje iz golega dejstva zasedbe tovarn, dočim v isti sapi zatrjujejo — isti, ki so ob vsaki prejšnji stavki odrekli delavstvu pravico, da seže po tem sredstvu —, da pravice do stavke delavstvu nihče ne odreka.

To je pojav, ki spremlja vse nove podvige borečega se delavstva. Vse socialne reforme, ki so se izvršile v zadnjem stoletju (zlasti n. pr. skrajšanje

delovnega časa) so vedno sprva, še preden so postale navada, zbudile silno ogorčenje. Pri stavki iz solidarnosti n. pr. delavstvu niso priznavali obstoja delavske časti, ki bi delavcem prepovedovala okoriščati se brez borbe z ugodnostmi, za katere so se borili drugi delavci in za nje trpeli.

Če pa hladno in trezno primerjamo potek stavke brez zasedbe tovarn in razvoj stavke z zasedanjem tovarn, moramo ugotoviti, da slednji način vkljub vsej revolucionarnosti dejanja samega — zasedbe tovarn — vendar skriva v sebi mnogo manj nevarnosti za obstoječi družbeni red in več jamstva za miren potek spora brez nemirov in krvavih žrtev.

Prvo, kar poskusi podjetnik, ko izbruhne stavka v njegovi tovarni, ki je delavci ne zasedejo, je to, da si poskuša pridobiti stavkokaze in z njimi zločiti odpor lastnih delavcev. Iz tega izvirajo in nastajajo stalni nemiri v okolici tovarne, ki jo straži stavkujoče delavstvo od zunaj, spopadi s stavkokazi, poseganje oborožene sile med obe stranki, preliva se kri in cela predmestja in okolica tovarne valovi v stavkovnem razburjenju, ogorčenju zaradi padlih žrtev, kar vse predstavlja veliko nevarnost za izbruh večjih in obsežnejših nemirov.

Ob lanski tekstilni stavki v Sloveniji z zasedanjem tovarniških objektov se nam je kazala povsem drugačna slika. Vsak obiskovalec Gorenjske je lani ob času stavke lahko z vlaka v Kranju — kot glavnem torišču tekstilne stavke — opazil povsem prazno okolico tovarn, mirno in trezno vedenje delavcev v tovarnah. Vse štiri tedne se ni zgodil noben težji incident, ves boj med obema strankama se je odigral le za zeleno mizo, vse dokler ni prevladal vpliv podjetnikov in je stavka na znani način končala. Vse delovanje delavstva se je omejilo na preprečevanje dela v tovarnah, kar so dosegli na preprost način, da so ob izbruhu stavke ostali v tovarni, ki je niso nameravali zapustiti, dokler podjetja ne ugođe njihovim upravičenim zahtevam.

To mirno, preprosto, pa tembolj učinkovito vztrajanje delavstva v tovarnah je postavilo ves značaj stavke na povsem druge temelje, kakor so bili v navadi pri prejšnjem načinu stavkanja. Podjetniki so se sklicevali na svetost lastninske pravice; oblast je sprva modro uvidela, da bi nasilno mogla izprazniti tovarne le s težkimi in krvavimi žrtvami, z izgubami delavskih življenj, z uničevanjem imovine podjetnikov, predvsem pa z nevarnostjo za obstoječi javni red in mir. Zato so to »instalacijo« delavstva v tovarnah, kakor je ministrski predsednik Blum imenoval ta korak francoskega delavstva, oblasti mirno trpele in pritiskale na obe strani, da skleneta čim prej zadovoljivo kolektivno pogodbo. Pogajanja so se vlekla skozi tedne. Razpravljalo se je mnogo, vendar o pravni naravi tega dejanja delavstva pri nas bolj malo.

Bolj so se v to vprašanje poglobili v Franciji ter moremo tam poleg povsem reakcionarnih pogledov na to vprašanje zaslediti še druga, sodobnejša gledanja, ki jih na kratko beležimo.*

Pri stavki z zasedanjem tovarn hočejo strogo ločiti dejstvo zasedbe tovarne po delavstvu od dejstva stavke, t. j. od prekinitve dela, ki pa je *raison d'être* prvega, ki je le modaliteta, le poseben način stavke. To delajo zato, da bi v čim bolj črni luči prikazali samo dejstvo zasedbe tovarn, namreč kot nasilen posegljaj v svetost lastninske pravice, in da bi vzbudili pri vseh posedujočih, velikih in malih, odpor zoper borbena delavstva. Tudi pri stavki z zasedanjem tovarne je težišče na stavki, bistvena je tudi tu prekinitvev dela; zasedanje tovarne je le sredstvo, ki se ga delavstvo poslužuje zgolj zato, da si zagotovi uspeh stavke.

* Po članku Andrée Jack: »La grève sur le tas devant la loi«. »Europe«, Mars 1937, No 171.

Zasedanja tovarn tudi ni mogoče spraviti pod dejanski stan kakega prestopka našega kazenskega zakonika, zlasti ne prestopka §, ki kaznuje vdor v tuje stanovanje brez dovoljenja in proti volji stranke. Analogije naš kazenski zakonik ne dopušča in velja načelo: *Nullum crimen, nulla poena sine lege*. Tega se je najbolj zavedala tudi naša banska uprava, ki je po skoro tritedenski zasedbi tovarn lani v začetku septembra izdala posebno naredbo, s katero je tak način stavkanja in njegovo podpiranje prepovedala in uvrstila med upravne delikte; to seveda samo za območje naše banovine.

Taki ukrepi so imeli namen, zaščititi svetost lastnine podjetnikov. Kajti zasedanje tovarn so predvsem imeli za napad na privatno lastnino. Ista označba, ki je prej veljala za stavko sploh, se je sedaj prenesla na način stavkanja — na zasedbo tovarn —, dočim so vsi zatrjevali (tudi banska naredba), da pravice do stavke kot take delavstvu nihče ne odreka.

Ali ne zadostuje že samo to dejstvo, da začnemo končno s skepso gledati na take in podobne formule in rečenice?!

Zastaviti si moramo naravnost in brez ovinkov vprašanje, zakaj so imeli delničarji tekstilnih tovarn občutek, da so razlašeni s tem, da se delavstvo zadržuje v tovarnah? Spoznati moramo končno, da so veleindustrija, delniške družbe, napredek znanosti in današnje družbe popolnoma spremenili smisel in pojem lastnine¹.

Ti delničarji ne objokujejo ničesar drugega kakor zmanjšanja svojih dividend; le-te pa enako zmanjša navadna stavka kakor stavka z zasedanjem tovarn. V tem oziru ni torej stavka z zasedanjem tovarne nič bolj ilegalna kakor stavka brez zasedanja². Povsem drugačna bi bila stvar, če bi se tega načina stavke poslužili n. pr. pri zadnji stavki šentviški mizarški pomočniki in bi ostali v delavnicah svojih mojstrov. Ti mali in srednji obrtniki bi upravičeno imeli občutek, da so razlašeni z zadrževanjem njihovih pomočnikov v njihovih delavnicah, ker ti mojstri žive in delajo v svojih delavnicah, ki so del njihovega stanovanja.

Pravniki menijo predvsem, da delavci nimajo nobene pravice, ostajati na tovarniških tleh, kadar ne delajo. Vendar ti pravniki spregledujejo dejstvo, da delavci tudi v normalnih razmerah prebijejo svoj prosti čas v tovarnah, n. pr. med opoldanskim odmorom. Sicer pa, če daje samo dejstvo dela pravico do bivanja v tovarni, lahko to dejstvo tudi zelo široko razlagamo. Prišteti moramo k njemu tako pripravljala dela pred in pospravljala dela po delu; in zakaj ne tudi čakanja na rešitev mezdnih sporov?³ Kadar se vršijo pogajanja, čakajo delavci na njihov zaključek kar v tovarni, da lahko takoj začnejo z delom!⁴ Samo dejstvo, da niso zapustili tovarne, izraža le njihovo upanje, da se bo stavka kmalu končala.

Stavka z zasedanjem tovarn postane protizakonita šele, če pristopijo druge okolnosti, ki jo navadno spremljajo. Samo dejstvo zasedanja je še ne napravi za protizakonito. Če se zasedanje zavleče preko delovnega časa in če se nadaljuje tudi ponoči, tedaj za to ni več v zakonu opravičila. Če pa to traja dneve in tedne, je jasno, da se delavstvo poslužuje objektov in stvari, ki ne pripadajo njemu in za katere ni mogoče sklepati, da je imel podjetnik voljo, prepustiti jim jih v uporabo. Položaj se že bolj zaostri, če delavci podjetnikom ne dovolijo vstopa v tovarno. Tu preide njihovo ravnanje če že ne v nezakonitost, pa vsaj v dejanje, za kakršno v zakonu ni opore. »Poslužujejo se če že ne nezakonitih postopkov, pa vsaj takih, ki so izven zakonitosti.«⁵

¹ A. Jack l. c. str. 407. — ² A. Jack, istotam. — ³ A. Jack l. c. str. 408. — ⁴ A. Jack, istotam. — ⁵ Paul Boncour, »L'oeuvre«, 5. I. 1937.

Stavkajoči delavci so v takem primeru v povsem isti situaciji kakor najemnik, ki se po izteku odpovedi noče izseliti iz stanovanja. Najemodajalec ima pravico, izprazniti stanovanje s sodno izvršbo. Tudi francoski podjetniki so se v tem obrnili na sodišča, ki so res izdala izvršno naredbo, da morajo delavci izprazniti tovarne. Na podlagi teh naredb bi upravna oblastva lahko izvedla izpraznitev tovarn »manu militari«.

Vendar je obstajala v Franciji odločba najvišjega upravnega sodišča iz l. 1923., po kateri lahko upravna oblastva odrečejo izvršitev kake sodne izvršne določbe, če sodijo, da bi z izvršitvijo te naredbe nastala nevarnost za javni red in varnost. Poskus nasilne izpraznitve francoskih tovarn lani meseca junija, ko je komaj nastopila Blumova vlada, bi gotovo pomenil nevarnost posplošenja konflikta, nemirov in pokoljev, skratka prelivanja krvi. Blumova vlada se je tedaj pravno oslonila na navedeno odločbo najvišjega upravnega sodišča, zavedajoč se, da vladanje ne pomeni samo vsiljevanje in izsiljevanje, tudi ne zgolj zapovedovanje; vladati (to se pravi — tudi predvidevati!), to pomeni, znati prilagoditi svoje odločitve okoliščinam in prikrojiti primerno posledicam, ki jih bodo odločitve predvidoma izzvale.⁶

Poudarili smo že miroljubni značaj stavke z zasedanjem tovarn in njihov mirni potek. Junija l. 1936. je v Franciji nad 100.000 delavcev mirno ždelo v tovarnah in čakalo na izid pogajanj. Predstavimo si te stotisoče razlite po predmestjih v bojih s stavkokazi, in priznati moramo, da korak do barikad ne bi bil velik. Zasedanje tovarn pa je potekalo v miru, škode ni bilo nobene, in ob sklenitvi kolektivnih pogodb je delavstvo mirno zapustilo tovarne, oz. poprijelo zopet za delo. Pri takem stanju stvari, o čigar resničnosti pričajo ravno dejanski dogodki v Franciji, lahko stavko z zasedanjem tovarne imenujemo varovalko socialnega miru!

Škode na objektih niso stavkajoči delali nobene. Prav tako ne pri nas za časa lanske tekstilne stavke. Tudi v tem oziru moremo dati temu načinu stavkanja prednost v primeri s stavkanjem izven tovarn, ki ga pa spremljajo sabotaža, napadi na tovarniške objekte in podobni pojavi.

Vendar je nedvomno, da je pri današnjem stanju zakonodaje večina zasedb tovarn nezakonito dejanje.⁷ Na drugi strani je ta način stavkanja zrasel iz okoliščin in potreb uspešne borbe delavstva za izboljšanje njegovega položaja. Zgolj prestanek dela je neučinkovit, če podjetnik stavkokaze lahko pripelje v tovarno in dela z njimi dalje. Tem slede še bojazljivejši in nezavednejši delavci iz strahu za svoj kruh. Zato je umestneje, da ostanejo delavci v tovarni in to onemogočijo.

Ne smemo tudi pozabiti, da tak ukrep, kakor tudi stavka sploh, delavstvu ni v zabavo, marveč je to dejanje, ki pomeni odpoved, samopožrtvovanje, korak gladu nasproti, da delavstvo še dolgo čuti njegove posledice v svojem zasebnem gospodinjstvu. Če delavstvo poseže po tem skrajnem sredstvu, je to dokaz, da nima več drugih. Tudi zahteve, ki jih delavstvo ob stavkah postavi, so več kot upravičene: zvišanje mezd, izboljšanje higienskih prilik, plačan dopust, skrajšanje delovnika itd.

⁶ A. Jack, l. c. str. 409.

⁷ Drugačen je pravni položaj delavskih zaupnikov med stavko z zasedanjem tovarn, ker jim zakon izrecno nalaga dolžnost, biti posredovalec ravnno ob sporih, ki izbruhnejo med delavstvom in podjetniki, kar pa morejo le, če vztrajajo z delavstvom v tovarni, ker bi sicer izgubili na delavstvo vsak vpliv. Tudi drugih zaupniških dolžnosti, ki jim jih zakon izrecno nalaga, ne bi mogli drugače izpolnjevati, kakor da ostanejo v tovarni (varovanje imovine in podobno).

S socialno-političnega stališča tedaj ne more biti dvoma o tem, da je stavka, in tudi stavka z zasedanjem tovarn, delavstvu potrebno in neobhodno sredstvo v njegovi borbi za doseglo boljših ekonomskih pogojev. Toda ali pri današnjem veljavnem pravu res ni nobene opore in možnosti, da bi tudi s čisto pravnega, in sicer zasebno-pravnega vidika mogli presojsati stavko in tudi stavko z zasedanjem tovarn z enakega stališča?

Osnovno načelo zasebnega prava — službena pogodba je ena njegovih ustanov — je to, da sta oba pogodbenika povsem enakopravna pola razmerja, ki vanj stopata, in da dajeta drug drugemu enake vrednosti po načelu — do ut des. Iz tega načela izhaja drugo, ki je jasno in neprikrito uzakonjeno tudi v državljanskih zakonikih, da more namreč vsak pogodbenik v trenutku, ko sopogodbenik ne izpolni s pogodbo prevzetih obveznosti, nastopiti proti njemu z represalijami: odstopiti more od pogodbe ob povračilu škode po krivem sopogodbeniku, dalje more od njega zahtevati izpolnitev ali pa sorazmerno zmanjšanje svojih obveznosti. V nepravni obliki izražamo to s stavkom: zob za zob.

Službena pogodba in službeno razmerje, ki ga le-ta ustanavlja, sta enako ustanovi tistega zasebnega prava. Tudi to sloni na načelu do ut des in tudi zanj velja načelo zob za zob.

S službeno pogodbo se delavec zaveže delati podjetniku določen čas, ta se pa zaveže plačati za to delo določeno vsoto denarja. Po zakonu je dalje podjetnik dolžan skrbeti, da se delo vrši v zdravih prostorih in da je delavčevo življenje primerno zavarovano. Čim podjetnik teh pogojev ne izpolnjuje ali pa delavcu zadržuje mezdo, mu odtrgava od nje večji ali manjši znesek, ne izpolnjuje več pogodbenih obveznosti ter si protipravno in protipogodbno prilašča del edine delavčeve lastnine: njegove žive delovne sile.⁸

Delovna sila je edino, kar delavec ima. Če njo vnovči, živi, če je ne more, mu preti pogin. Vnovčuje jo s tem, da dela za plačilo. Spričo tega posebnega pomena blaga delovne sile za delavca, kakor tudi spričo današnje organizacije dela, ki se vrši skupno v ogromnih obratovalnicah — tovarnah, je tedaj zgolj rezultat razvoja današnje družbe dejstvo, da so protiukrepi delavstva zoper prekršitve službene pogodbe s strani podjetnikov možni na skupen način s prekinitvijo dela, s stavko. S tem spravijo delavci podjetnika za nekaj časa ob rezultat, ki ga je pričakoval od njihovega dela, kakor je podjetnik z zadrževanjem in pritrgovanjem mezde spravil nje ob del tega, kar jim je šlo po pogodbi.

Pravno je tedaj položaj popolnoma podoben stanju, ki nastane ob neizpolnitvi katerekoli druge pogodbe. Nikjer naše zasebno pravo ne narekuje enemu pogodbeniku izpolnitve pogodbe, če je sopogodbenik ne izpolnjuje; tako tudi ne pri službeni pogodbi. Če je ta službena pogodba n. pr. kolektivna pogodba, je najnaravnejši odgovor na njeno neizpolnjevanje s strani podjetnikov kolektiven odstop delavstva od obveznosti, ki mu jih ta pogodba nalaga — prekinitvev dela ali stavka. Z zasedbo tovarn pa se delavstvo do podjetnikove lastnine postavi na enako stališče, kakor ga je zavzel ta do njegove, ko si je z odtrgavanjem mezde samolastno prisvojil del njegove žive delovne sile.

Stavka z zasedbo tovarn bi utegnila biti torej tudi s čisto zasebno pravnega vidika dopusten ukrep delavstva. Podrobna strokovno-pravna razlaga tega stališča spada v pravno revijo. Tu smo problem samo nakazali.

Vito Kraigher

⁸ Še poleg tiste, ki si jo tako in tako prisvoji na podlagi kapitalističnega izkoriščanja delovne sile.